

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

«Злочини пов'язаних з корупцією, зловживання владою або службовим становищем».

Важливим фактором у розвитку і побудові правової держави є законодавче зміцнення апарата держави. Державний апарат містить у собі не тільки 3 галузі влади, але і безпосередні, зв'язані з ним різні громадські організації, підприємства, установи й організації незалежно від їхніх форм власності, адже саме вони зараз перетерплюють структурні зміни і реформування. Для подальшого зміцнення законності необхідні рішучі заходи по припиненню будь-яких порушень у діяльності державного апарата.

Не досконала правова база, що дає можливість відчувати безкарність, приводить до того, що різного рівня службові особи, що покликані стояти на сторожі і дотриманні закону – самі допускають порушення і вчиняють злочини, порушуючи тим самим законодавство України. Динаміка цих злочинів неухильно йде вгору. Істотна шкода чіткої організації і діяльності державного апарата будь-якої держави заподіюється злочинним і корумпованим відношенням службової особи до виконання своїх службових обов'язків. Будучи наділені великими правами і розпоряджаючись нерідко значними матеріальними цінностями, такі особи своїми зловживаннями заподіюють не тільки велику матеріальну, але і моральну шкоду, дискредитують державний апарат.

В даний час матеріальні цінності в нашому суспільстві придбали більше значення, ніж моральні. І в таких умовах поведження людини, у першу чергу, залежить від його моральних принципів. Це пов'язано з тим, що службові особи так чи інакше, у більшості випадків, уникають кримінальної відповідальності, або підпадають під кримінальну відповідальність, але не в тім ступені, у якій потрібно в обставинах, що склалися в даний час у країні. А це спричиняє негативні наслідки в країні, що у свою чергу, веде до руйнування апарата керування суспільством і державою в цілому.

Зловживання владою або службовим становищем.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують правильну (нормальну) діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій, а також їх службових осіб, а **додатковими необхідними** – охоронювані законом права, свободи та інтереси окремих громадян або державні чи громадські інтереси, або інтереси юридичних осіб.

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем (ч. 1 ст. 364 КК) має три обов'язкові ознаки: 1) діяння – *використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що полягає в*

певних діях або бездіяльності суб'єкта; 2) наслідки, що виявляються у завданні істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; 3) причиновий зв'язок між діями і наслідками. Відсутність однієї із зазначених ознак свідчить про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 364 КК.

Використання службовою особою влади чи службового становища передбачає реалізацію тих повноважень, якими службова особа наділена у зв'язку із наданою їй владою, зайняттям певної посади чи здійсненням певної службової діяльності. При використанні влади чи службового становища задіюється владна компетенція службової особи, її службовий авторитет, експлуатується престиж державного органу, державного чи комунального підприємства, установи чи організації, де така особа здійснює свою службову діяльність, «підключаються» необхідні службові зв'язки та можливості, що виникають завдяки займаній посаді, здійснюється вплив на діяльність інших осіб тощо.

Зовні цей злочин може мати такі форми:

- 1) зловживання владою, що завдало істотної шкоди;
- 2) зловживання службовим становищем, що завдало істотної шкоди.

Зловживання владою – це вчинене всупереч інтересам служби використання службовою особою, яка є представником законодавчої, виконавчої чи судової влади, своїх повноважень і можливостей щодо пред'явлення вимог та прийняття рішень, обов'язкових для виконання іншими фізичними або юридичними особами.

Зловживання службовим становищем – це вчинене всупереч інтересам служби використання службовою особою своїх повноважень і можливостей, пов'язаних із займаною посадою.

Отже, при вчиненні зловживання владою або службовим становищем у службової особи наявні як визначені законами та іншими нормативно-правовими актами повноваження (права та обов'язки), так і фактичні можливості, що надаються самим авторитетом посади (її загально визнана вага, важливість, впливовість тощо). Звідси зловживання можливе не тільки за місцем роботи (служби), а й на інших підприємствах, установах або організаціях через існуючий авторитет цієї посади.

Типовими ситуаціями зловживання владою або службовим становищем є: неправомірне сприяння фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у т.ч. на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти); неправомірне сприяння призначенню на посаду особи; неправомірне втручання в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб; неправомірне надання переваги фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків; зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), якщо інше не передбачено [Конституцією](#) або законами України; нецільове використання коштів;

неправомірне звільнення осіб від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); створення надлишків товарів чи інших матеріальних цінностей задля наступного заволодіння ними; укладання вигідних для службової особи чи інших зацікавлених суб'єктів угод тощо.

Зловживання владою або службовим становищем може бути кваліфіковане за ст. 364 КК України лише у випадку, якщо відповідальність за такі дії не передбачена іншими статтями (частинами статей) Особливої частини КК, де службова особа виступає спеціальним суб'єктом відповідного злочину (наприклад, статті 132, 145, ч. 2 ст. 149, ст. 154, ч. 3 ст. 157, ч. 4 ст. 157, ст. 173, ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 209-1, статті 212, 212-1, 219, 238, ч. 2 ст. 262, ст. 271, ч. 2 ст. 308, статті 328, 357, 371–375, 381, 428 тощо). Діяння, про які йдеться в окреслених статтях, слід відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 364 КК, зокрема за безпосереднім об'єктом, предметом, потерпілим, об'єктивною стороною, суб'єктом (якщо їх суб'єктом є спеціальна службова особа) та метою.

Для наявності злочину, передбаченого ст. 364 КК, необхідно також установити, що в результаті допущеного службовою особою зловживання владою або службовим становищем заподіяна *істотна шкода* охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Відповідно до п. 3 примітки до ст. 364 КК істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 вважається така шкода, яка в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Виходячи зі змісту зазначеного визначення істотної шкоди та зважаючи на те, що КК не диференціює її, як це було раніше, на ту, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків, і ту, яка має нематеріальний вимір, слід зробити висновок, що така істотна шкода є виключно матеріальною.

Для об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем характерні не тільки суспільно небезпечне діяння та суспільно небезпечні наслідки у вигляді завдання істотної шкоди (у кваліфікованому складі – тяжких наслідків), а й причиновий зв'язок між такими діяннями і наслідками, який повинен бути необхідним і безпосереднім. При встановленні причинного зв'язку у цьому та інших злочинах у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг, що мають матеріальні склади, варто керуватися такими критеріями: 1) часовим (він означає, що причиновий зв'язок між діями чи бездіяльністю відповідної службової особи та наслідками, що настали, у виді істотної шкоди чи тяжких наслідків буде мати місце тоді, коли такі дії чи бездіяльність передують у часі вказаним наслідкам); 2) можливості (необхідно встановити, чи можуть такого роду дії чи бездіяльність відповідної службової особи спричинити визначені наслідки, що передбачені кримінальним законом); 3) неминучості (слід з'ясувати, що саме ці конкретні дії чи бездіяльність відповідної службової особи спричинили з неминучістю саме вказану конкретну шкоду охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб).

Злочин є закінченим з моменту завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто службова особа. Відповідно до абз. 1 п. 1 примітки до ст. 364 КК *службовими особами* у статтях 364, 368, 368-2, 369 КК є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується щодо діяння – *прямим умислом* та *спеціальною метою* – одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, а щодо наслідків – *умислом або необережністю*.

Кваліфікуюча ознака злочину (ч. 2 ст. 364 КК) – **спричинення ним тяжких наслідків**.

Відповідно до п. 4 примітки до ст. 364 КК істотною шкодою *тяжкими наслідками* у статтях 364–367 КК вважаються такі наслідки, які у 250 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Так само, як і істотна шкода, тяжкі наслідки заподіюють тільки шкоду матеріального характеру.

На практиці важливо розрізнати між собою два злочини: **зловживання владою або службовим становищем та привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК)**. Незважаючи на те, що ці два посягання вчиняються службовою особою, все ж таки для них характерні різні об'єктивні та суб'єктивні ознаки, а також обставини, що впливають на їх кваліфікацію. З-поміж іншого, слід зупинитися на тому, що, на відміну від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК, зловживання владою або службовим становищем не посягає на власність і цей злочин є безпредметним. При заволодінні чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК) останнє (службове становище) виступає способом вчинення злочину. Якщо зловживання владою або службовим становищем є закінченим з моменту завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (це шкода, яка в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), то при вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК, завдання шкоди на таку суму не є обов'язковим. Коли у службової особи відсутній умисел на привласнення чи розтрату тих чи інших

матеріальних цінностей, коли йдеться лише про протиправне оплатне вилучення майна (заміна його іншим майном, грошима, працею тощо), а також різні дії, що не пов'язані з оберненням майна на свою користь або користь інших осіб, то наявне зловживання владою або службовим становищем. Отримання ж майна у вигляді премій, надбавок до заробітної плати, пенсій, допомоги, інших виплат, якщо такі діяння вчинені незаконно, шляхом зловживання службовим становищем, слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 191 КК. Якщо привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є злочином, для якого завжди властивий корисливий мотив, спрямований на протиправне збагачення, то зловживання владою або службовим становищем вчиняється не з таких мотивів, а зі спеціальною метою – одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи.

Також необхідно відмежовувати зловживання владою або службовим становищем від перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Зокрема, різниця полягає у:

1) наявності чи відсутності додаткових факультативних безпосередніх об'єктів злочину (зокрема, при перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу такими об'єктами є здоров'я особи, її гідність і навіть громадська безпека, коли йдеться про застосування зброї);

2) різному характері об'єктивної сторони складів цих двох злочинів. По-перше, при зловживанні владою або службовим становищем службова особа діє в межах її повноважень, визначених законом, але використовує їх всупереч інтересам служби, тоді як при перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу останній вчиняє те чи інше діяння по службі, яке не входить до його компетенції, тобто він виходить за межі наданих йому повноважень, діє у незаконний спосіб, незаконними методами. По-друге, зловживання владою або службовим становищем може бути вчинене як через дію, так і через бездіяльність, тоді як перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу – тільки через активні дії;

3) суб'єкті цих двох злочинів. Якщо суб'єктом зловживання владою або службовим становищем є службова особа, про яку йдеться у примітці до ст. 364 КК, то суб'єктом перевищення влади або службових повноважень виступає спеціальна службова особа, якою є виключно працівник правоохоронного органу;

4) наявності чи відсутності спеціальної мети злочину. Так, для зловживання владою або службовим становищем службовій особі властива спеціальна мета – одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, тоді як при перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу така мета не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу цього злочину;